

הימין לאחר אוסלו

מרטין שרמן

א. מבוא

בגיליון האחרון של **נתיב**, פרסם די"ר גיורא גולדברג רשימה מנומקת היטב ומנוסחת בבהירות, שנועדה להתוות דרכי פעולה (וחשיבה) עבור הימין על מנת להחזירו לשלטון. עם כל ההערכה שאני רוחש למחבר, אני סבור כי ניתוחיו, מסקנותיו, וההמלצות הנגזרות מהם, לא קלעו למטרה.

לסברה זו כמה וכמה סיבות, השלובות זו בזו.

ראשית, עת לכל דבר. על כן, בעוד שבעתות שגרה, אפשר היה אולי להכיר בתקפותן של מספר נקודות שמעלה גולדברג, לא כך הדבר בעת הזאת, בתקופה שבה משתנים סדרי עולם במהירות ובפתאומיות; שבה קורס, כלאחר יד האתוס הציוני; שבה מתחוללות תמורות מרחיקות לכת בתהליכים המדיניים שיעצבו את עתידה של מדינת היהודים (ושל האזור כולו); שבה שליטי העם יוזמים, ביהירות ובברוטליות, שינויים גורפים ב"כללי המשחק" שעל-פיהם התנהלו החיים הפוליטיים בישראל עד אשר רסן השררה נפל לידיהם. בתקופה כזאת, הצעותיו של גולדברג הן בבחינת "מעט מדי, מאוחר מדי".

עצם טיבן החריג של הנסיבות הפוליטיות השוררות כיום, מצביע על כשל נוסף באבחון של המחבר המלומד. כותב גולדברג: "עידן המנהיגים ההיסטוריים ... חלף מעולמנו הפוליטי".¹ אולם בתנאים חריגים, נדרשות סגולות חריגות. ומחו מנהיג הניחן בסגולות ייחודיות המכשירות אותו להתמודדות ייחודיות אם לא "מנהיג היסטורי"? על-כן, למרות שיתכן כי עד לעלייתו לשלטון של המשטר הנוכחי, אפשר היה לאמץ את עמדתו של גולדברג, שאכן "חלף עידן המנהיגים ההיסטוריים", התנהגותה של ממשלת רבין יצרה מצב חדש. הלא נוכח מדיניותה ומעשיה של ממשלה זו נוצרה מציאות המבשרת את סוף עידן העצמאות של היהודים בארץ-ישראל. נוכח מציאות זו וחומרת האתגרים שהיא מציבה, נדרש יותר ממניפולטור מפלגתי מלוטש. נדרש מדינאי ומנהיג. לפיכך נראה, כי לאחר היעדרות קצרה, שב

אלינו "עידן המנהיגים ההיסטוריים", או לפחות שב הצורך בדפוסי מנהיגות כזאת.

בשלב הראשון והמכריע לקראת נטילת רסן השלטון, ייבחנו כושרה של אותה מנהיגות, כפי שמציין גולדברג, ביעילות פעילותה באופוזיציה. אין זו עת לפעילות אופוזיציונית של שגרה. הלא עצם ביצועה של מדיניות הממשלה, עלול לשלול מהימין את תכלית קיומו ודרכו הרעיונית. נוכח מעשיה הדרמטיים של הממשלה, נדרשת התמודדות אופוזיציונית דרמטית ונועזת לא פחות. רתיעה ממסקנה זו והיצמדות לדפוסי פעולה רגילים, המתאימים לתקופות של שגרה פרלמנטרית, יותירו את הימין במצב הנוכחי, שבו הוא שוקע במבוכה ובחוסר-אונים, ומאפשר ליריביו, באולת-יד פתטית, למחוק לא רק את כל פועלו בעבר אלא גם את טעם קיומו בעתיד.

ב. דפוסי המערכה

על הימין ומנהיגותו יהיה לנהל את המערכה האופוזיציונית בשני תחומים, המשלימים זה את זה. מחד גיסא, יהיה עליו לנקוט באמצעים הן לסיכול המשך מימוש מדיניות הממשלה בעתיד, והן להכשרת התנאים לביטול תוצאות מימושו בעבר. מאידך גיסא, עליו להציג פרדיגמה חלופית לניהול ענייני האומה, מרשם למדיניות מקיפה, המפרט דרכי התמודדות עם האתגרים הניצבים לפני ישראל והיהדות בשנות האלפיים בכל תחומי החיים שעל סדר-היום הלאומי, על-פי תפיסת עולמה של הציונות האקטיביסטית והדעתנית.

שני תחומי פעולה אלה הם מרכיבים חיוניים במכלול "מבצעי" אינטגרלי אחד, שבו כל אחד מהם מהווה תכלית קיומו של השני. הלא אין טעם בהצעת חלופה למדיניות קיימת אם לא ניתן לנמק את ההכרח בשלילתה של הראשונה. כמו כן, אין כל טעם בשלילת מדיניות קיימת אם לא ניתן להציע חלופה עדיפה תחתיה. בגיבוש פרטי המערכה עצמם, יש מספר עקרונות יסוד הצריכים להנחות את מלאכת העיצוב של דרכי המאבק.

במשטר דמוקרטי, התמודדות פוליטית היא בעיקרה מלחמת שכנוע, שנועדה "לכבוש" את לבו ונפשו של הציבור.

די"ר מרטין שרמן מלמד בחוג למדעי המדינה באוניברסיטת תל-אביב. מ"ש היה מזכ"ל "צומת" ואחראי בתוקף תפקידו למסע החסברה של מפלגתו לכנסת ה-13, שבה עלתה "צומת" משני ח"כים לשמונה.

¹ עמ' 49.

² כולל עיבוד. תדמיתו של יו"ר המפלגה, איתן, מי שהיה אחד בציבור גם לפני 1988, אך זכה ליחס רציני בזירה הפוליטית רק לאחר שזוהה עם מצע פוליטי מקיף ומעמיק.

³ מאז הבחירות של 1992 חדלה "צומת", מסיבות השמורות עמה, מהמשך שיטת ההסברה המורכרת בסקירה.

במסגרת מאבק זה, כליהנשק היחידים העומדים לרשות היריבים הם רעיונות ואופן ניסוחם. על־כן, אמנות השכנוע הפוליטי ויעילותה מחייבות הבנה יסודית בטיב הקשר הדיאלקטי בין מהותן ותוכןן של העמדות שחפצים לקדם לבין הדימויים והסמלים שבאמצעותם מנוסחות העמדות ומועברות לציבור.

לנקודה זו יש חשיבות מיוחדת בהקשר הנוכחי. הלא ברור מן האמור לעיל (וממה שייאמר בהמשך), כי במהותן, העמדות שחייב הימין לנקוט, הן עמדות נחרצות ובלתי מתפשרות. על־כן, קל יחסית ליריבים פוליטיים להציגן כלוקות בנזקקות ובקיצוניות, ובכך לפסול אותן כבסיס למדיניות אחרת ושקולה. אולם המסקנה שיש להסיק מקושי זה איננה כי יש לערוך שינוי במהותן של העמדות, כפי שגורס גולדברג, אלא, כי יש לערוך שינוי באופן ניסוחה של אותה מהות, ובסוג הדימויים והסמלים ששימשו את הימין עד כה בהעברת מסריו.

אתגר ההסברה שאתו חייב הימין להתמודד כיום, הוא כיצד לעגן את עמדותיו הנחרצות במסגרת התואמת תורה מדינית ליברלית נאורה, ולמצוא דרכי ביטוי להבאת עמדות אלה לציבור, הן בארץ והן מחוצה לה, כשהן מנוסחות במונחים העולים בקנה אחד עם תורה זו. התמודדות זו הכרחית ואפשרית כאחת.

ההכרח שבה הוא תוצר של האסימטריה היסודית שבין מהות עמדות הימין לבין מהותן של עמדות השמאל בנושאים המדיניים, וכן של השוני במרחב התמרון שאסימטריה זו מכתיבה לצדדים. במהותה, מדיניות השמאל נוטה להיענות לתביעות הצד שכנגד, בעוד הימין נוטה לאי־היענות. בהתאם לכך, במקרה של ממשלת שמאל, היענות־יתר לתביעות הערבים מעבר להתחייבות במצעה, לא רק תהווה מהלך התואם את הנטייה הוותרנית של השמאל, אלא שאף תזכה בתמיכה בינלאומית ותזכה את קברניטיה בשבחים כיהא ל"מדינאים בעלי חזון" שהרי הקהילה הבינלאומית, לא תצטרך לשאת במחיר הפקרתם של אינטרסים חיוניים של ישראל. לעומת זאת, במקרה של ממשלת ימין, כל התנגדות לתביעות ערביות תיתפס כתרמית מקוממת, שתערור את זעם הקהילה הבינלאומית נגד ישראל, תגרור הפעלת לחץ חיצוני ואף פעולות עונשין נגדה, קרוב לוודאי בעידודו הנלהב של השמאל, ואף ביזמתו.

על־כן, מעבר לשאלות מוסריות, שיש להן משקל לא מבוטל, כשלעצמן, יש סיבות מעשיות לחלוטין מדוע ההצעה המשתמעת מרשימתו של גולדברג, שלפיה על הימין להתמודד על השלטון במסווה "יוני", כדי ליישם מדיניות "נצית", לאחר זכייתו, איננה רק גישה בלתי־מעשית, כי אם מסוכנת ומזיקה. לגבי סיכויי הצלחה בהתמודדות זו, קיימים סימנים מובהקים המעידים כי הדבר בהחלט בגדר האפשרי. בהקשר זה, המקרה של גורלותיהן השונים של "צומת", ו"התחיה", יכול לשמש לקח מועיל. שתי המפלגות הציגו עמדות מדיניות וביטחוניות זהות במהותן, אך זכו בשיעורי תמיכה שונים לגמרי. הצלחתה של "צומת" לעומת כישלונה של "התחיה" מצביעים על כך שמהות עמדותיה המדיניות והביטחוניות של מפלגה, כשלעצמה, אינה קובעת את מידת האהדה הציבורית כלפיה. יתרה מכך, התמיכה שלה זכתה "צומת" מקשת רחבה בציבור הישראלי מוכיחה, כי אין במסר ביטחוני תקיף ובלתי־תכשייר להרזיט תמיכה בקרב מגזרים המצביעים עבור המר, ואף שמאלה ממנו. במילים אחרות, נראה כי למרות

עמדות נציות, ניתן ליישם תמיכה בקרב המגזרים שעליהם מצביע גולדברג, ובצדק, כחיוניים להחזרת הימין לשלטון.

אם לא ניתן לייחס את השוני ב"אטרקטיביות" של שתי המפלגות לשוני במהות עמדותיהן, לא כך הדבר כאשר באים לבחון את השוני בסגנון, דהיינו: השוני בניסוחים, בדימויים ובמטבעות הלשון שבהם השתמשו כדי להציג את עמדותיהן בפני הציבור.²

המובאות הבאות, מתוך סקירה שנערכה בנובמבר 1989 בירחון **אותות**, המופיע מטעם איגוד המפרסמים בישראל, בנוגע לדרכי ההסברה שנקטה "צומת" לאחר הבחירות של 1988, מבהירות את הסוגיה כהלכה:³

הגישה התדמיתית הרגשנית שאפיינה את המפלגות שמיימין לליכוד (תחיה, כך) הולכת, כך דומה, ומפנה את מקומה לבניית תדמית רציונלית יותר... צומת... בחכמה רבה... נוקטת... קו רציונלי שלעומתו נראות מודעות 'שלום עכשיו' כזעקות מנהמות הלב. האם אנו עדים להחלפת מקומות בין התדמיות המסורתיות של הימין והשמאל, כאשר הימין מאמץ לעצמו טון שקול והגיוני בעוד השמאל נסחף לרגשנות הפונה ליצרין?

הכתב ממשיך ומאבחן:

ה'בריף' לאסטרטגיה זו מופיע שחור על גבי לבן: "אם אתה סבורה שלא צריך להיות שמאל כדי להיות שפוי ונאור... אם אתה סבורה שעד כה המחנה הלאומי היה צודק אבל עילג וחסר־אונים מול חדי־הלשון של השמאל..." פסקה זו, באותיות קטנות... היא... המסר החשוב ביותר... הרי המסר החשוב ביותר הוא ניסיון עקבי ומתמשך לשבור את התדמית הרגשנית של הימין ולהופיע כאינטלקטואל נושא בשורה שקולה...

לכסוף נחתמת הסקירה בקביעה רבת־משמעות:

... אנשים, הן בשמאל והן בימין, אינם מצביעים על־פי שיקולים רציונליים, אלא על־פי מידת 'הכימיה' שיש להם עם התדמית האמוציונלית המוקרנת מן המפלגה. אינטלקטואל שמאלני יצביע למפלגה שמאלנית לא כל כך בגלל הדברים שהיא אומרת כמו בגלל תדמיתה ה'אינטלקטואלית', ה'שפויה' וה'הגיונית' - כי כך הוא רוצה לראות את עצמו. זהו משחק מניפולציות רגשי ולא רציונלי, כולל בניית התדמית ה'רציונלית' עצמה. (הדגש שלי - מ"ש)

אם נציגי מפלגות הימין אכן מאמינים בעמדות שהוצגו על ידם לציבור, שינוי עמדות אלה, כתוצאה מתמרונים (גם אם תכליתיים ביותר) של יריביהם, פירושו אימוץ עמדות שבהן הם אינם מאמינים. חמור מזה, הדבר יחייב אותם, לקראת הבחירות הבאות, לפנות לבוחרים ולבקש את אמונם על בסיס שהם עצמם אינם משוכנעים בצדקתו.

החסרונות המוסריים המתלווים למהלך כזה נהירים למדי, אולם מעבר לפגמי האתיים, טומן צעד כזה בחובו סכנות גם בהקשר המעשי. לא זו בלבד שהיעדר שכנוע פנימי לגבי העמדות החדשות יפגום ביכולת השכנוע של הציבור, אלא שהמשמעות ההכרחית של כל "התמתנות" כביכול של עמדות הימין, שאיננה אימוץ דעות זהות לחלוטין לאלה של יריביו הפוליטיים, היא אימוץ של עמדות אשר כבר ננטשו על־ידי

יריבים אלה! מהלך מעין זה הוא התאבדות פוליטית כמעט ודאית, שיהווה לא רק כניעה רעיונית והודאה בכישלון דרכו של הימין, אלא יותירו חשוף וחסר-אונים בדיוק נגד אותם נימוקים ואותה ביקורת שהוא עצמו הפנה נגד העמדות הללו לפני שאימץ אותן מאוס. זהו כמובן מצב שיריביו לא יתקשו להציג כפתטי ומגוחך כאחד.

נוכח חומרת המציאות המאיימת על הישרדותו כיום, דרושה למאבק הימין הפגנת כושר מנהיגות, ולא כשרון מניפולטיבי; הצגת מרשם מדיני משכנע, לא מתכון לתמרונים ותכסיסים.

ג. אימת אוסלו והחובה הדמוקרטית להתכחש להסכמים

הניגוד החרף בין הנדרש מהימין להתאוששותו לבין המצוי כיום, בולט במיוחד על רקע חוסר יעילות של פעולותיו האופוזיציוניות. למרות שברור לחלוטין שתנאי הכרחי להמשך תפקודו של הימין בעתיד הוא בלימת התהליכים שהצליחו הסכמי אוסלו לחולל, והכשרת תנאים מדיניים לביטול תוצאות ההסכמים האלה בעתיד, אין נציגו הרשמיים, נוקטים אמצעים כלשהם בכיוון זה.

נהפוך הוא. למעשה, ללא התארגנויות חוץ-מפלגתיות, בעיקר ביזמת המגזר הדתי-לאומי, ממשלת רבין לא היתה חשה כלל בהתנגדות ציבורית למדיניותה. הימין הממוסד מפולג ושסוע, נבון וחסר-אונים, ומצטייר בציבור כחיזיון אומלל.

קשה להבין את תעלומת הרפיון והחידלון של סיעות הימין. הלא בידיהן נמצאים כל האמצעים הדרושים לבלום את ריצת האמוק של ממשלת רבין לעבר קצה של הציונות, אולם מסיבות בלתי מובנות לחלוטין נציגיהן אינם משכילים להפעלים. התבטלותם העצמית נסקה לאחורונה לשיאים, עם קריאתם של חלק ממבכירי להכיר בהסכמי אוסלו "כעובדה מוגמרת".

נראה, שהגורם העיקרי לשיתוקו של המחנה הלאומי הוא אימתו מפני "העיקרון" שדמוקרטיה חייבת, כביכול, לכבד הסכמים אשר נעשו בידי שלטון קודם. אילו ניחנו דוברי הימין במעט יותר ידע וביטחון עצמי, היו משכילים להוכיח, כי בהקשר הנוכחי, השימוש בטענות מסוג זה אינו אלא דמגוגיה שטחית ומסוכנת, וכי "עיקרון" זה אין לו על שישמוך.

למעשה, אין לטענה בדבר קידוש הסכמים על-ידי משטרים דמוקרטיים כל ביסוס היסטורי-עובדתי. מדינות כמו בריטניה, צרפת וארצות-הברית כבר התנערו בעבר, כולן, מהתחייבויות תיהן הבינלאומיות, מבלי שהדבר פגם במעמדן הדמוקרטי. אולם מעבר לתקדימים ההיסטוריים, קיימים נימוקים רבי-עצמה, המושתתים על ערכי היסוד של הדמוקרטיה, המסבירים מדוע אין זו רק זכותה הדמוקרטית של הממשלה הנבחרת הבאה להתנער מהסכמי אוסלו ומנגזרותיו, אלא חובתה הדמוקרטית.

מאז שהמהפכה הצרפתית הולידה את רעיון "הריבונות העממית" (Popular Sovereignty), היווה עיקרון זה יסוד עליו מושתתת המדינה בת-ימינו. בהתאם לעיקרון זה, מהותו של שלטון במדינה מודרנית, ובייחוד במדינה דמוקרטית, איננה כיבוד הסכמים עם משטרים נכריים, אלא כיבוד האמנה החברתית (Social Contract) בין העם הריבוני לבין העומדים בראשו. לפיה מביטחים הראשונים ציות (Obedience)

לאחרונים, בתמורה להבטחה נגדית לספק להם הגנה (Protection) וממשל ראוי (Good Government).

לפיכך, אין מנהיגי האומה רשאים להתחייב בשמה, באופן בלתי-חוזר, בכל עניין העולה על רוחם, ובוודאי שאין הם רשאים לעשות כן בנושאים העלולים לפגוע באפשרות להעניק לה "הגנה וממשל ראוי". אם מתמודד כלשהו למשרת שלטון חש שמדיניות קודמיו תמנע ממנו לספק לציבור הבוחרים "הגנה וממשל ראוי", חובתו להתכחש בפומבי להמשך ביצוע מדיניות זו. שאם לא ינהג כך, ייבצר ממנו למלא את תפקידו כראוי, במקרה שייבחר לשלטון.

על-כן, בהנחה שנציגי מפלגות הימין אכן מאמינים בעמדות שהם מציגים בפני הציבור, לא ייתכן שיכבדו את ההסכמים שעליהם חתמה הממשלה הנוכחית, ובכל זאת יעלה בידם להעניק "הגנה וממשל ראוי" לתושבי המדינה. פירוש הדבר, שהצגה כנה של מועמדותם בבחירות הבאות מחייבת, כציווי דמוקרטי, התחייבות ברורה וחד-משמעית מצדם להתנתק לחלוטין ממהלכי הממשלה הזאת, ואף לפעול לביטול תוצאותיהם.

מה שדרוש כעת הוא ערעור מוחלט עצם הלגיטימיות (להבדיל מהלגליות) של מדיניות הממשלה הנוכחית. גילוי כלשהו של הסכמה, או השלמה, מצד הימין, שלפיהן הוא מכיר בלגיטימיות של מדיניות הממשלה, יהיה בעוכריו. לאחר שמדיניות הממשלה תמומש, הכרתו הקודמת של הימין בלגיטימיותה (המשתמעת מאי-פסילתה), תהפוך כל ניסיון מצדו לגייס תמיכה במצעו וברעיונותיו לאקט מגוחך, ואף תמהוני.

חיוני אפוא שהימין יחדיר למודעות הציבורית כי ההתחייבות שהממשלה קיבלה על עצמה במסגרת הסכמי אוסלו מהווה סיכון חורג בהרבה מהתחום הסביר שמותר לשלטון אחראי ליטול על עצמו ועל עמו. על הימין לגבש הכרה רחבה בדעת הקהל שמחויבותו להתכחש להסכמים אלה אינה נובעת מקנאות מיסטית או מרגשות לאומניים, אלא שצעד זה הוא הבררה השפויה היחידה נוכח מעשים בלתי-שפויים של הממשלה.

המילה "בלתי-שפוי" היא אכן תואר ראוי למדיניות אשר בהכרח תכפה על ישראל גבולות שהוגדרו בפי אבא אבן כ"גבולות אושוויץ".⁴ גבולות באורך של 500 ק"מ, שישכנו את מרכזי האוכלוסייה העיקריים, וישללו כל אפשרות להעניק לאוכלוסייה "הגנה וממשל ראוי".⁵ גבולות אשר משמעותם: "...מצב של אי-הרתעה מוחלטת, שבו כשלעצמו יש פיתוי כפייתי כמעט לתקוף את ישראל מכל העברים".⁶

התכחשות גלויה ובלתי מתנצלת להסכמי אוסלו, היא אקט פוליטי מכריע עבור הימין, מפני שהצלחתו היא תנאי הכרחי (אם כי לא מספיק) להישרדותו. התכחשות שתאמר בשפה שתגייס את ה"שפיות", "שיקול הדעת", ו"ערכי הדמוקרטיה" לטובת עמדותיו, מחד גיסא, תשלול אותם דימויים מעמדות יריביו, ותציג את מה שקרוי בפייהם "חזון" כ"הזיה", "סיכון מחושב" – כ"הימור פרוע", ו"תמרץ לשלום" – כ"פיתוי למלחמה", מאידך גיסא.

בפוליטיקה, בה המילה היא המעשה, ההתכחשות חייבת להיות מלווה במסע הסברה (להבדיל מתעמולה). נמרץ, מקיף ומעמיק, המנמק בהגייון את חוסר הסבירות הקיצונית

⁴ דר שפיגל, 9.5.69.

⁵ לניתוח בהיר וממצח בנושא זה ראה: יואש צידון-צי'אטו, "שלום עכשיו או שלום יציב", נתיב 4/94, עמ' 21-28. ראה גם: יוחנן רמתי ושלמה באום, "גורם השטח בלחמה המודר-נית", נתיב, 4.92.

⁶ דבר, 27.6.75.

⁷ זוהי למעשה המחשה שהנחתה את תחילת מסע ההסברה של "צומת" בשנים 1989-92, באמצעות מודעות בעיתונות היומית.

⁸ כאן מתעוררת הנקודת הנצחית של "אחדות הימין". במערכת על דעת הקהל, "אחדות" חשובה יותר מ"אחדות". כדי להציג עמדה "אחדות" (להבדיל מ"מאוחדת"), אין כל צורך ב"אחדות". נהפוך הוא. יש יסוד לסברה, שדוקא פרסות כוחות הימין (נגידו לפי צולם, ובמיוחד לפי צולמ יתר, כפי שאירע בבחירות של 1992), על פני קשת רחבה של דעות בנושא כלכלה, חברה, דת ו- מדינה, תביא לאופטי- מיזציה של התמיכה בעמדותיו המדיניות.

⁹ ראה יואש צידורץ-צאטו, שם, עמ' 22.

¹⁰ Samuel Huntington, "The Clash of Civilizations?" *Foreign Affairs*, Summer 1993, p. 35. במאמרו רב התהודה מתריע המחבר על סכנת האיסלאם ש"גבולותיו חרותים בדס".

¹¹ לדוגמה:

• **מצרים**, אחת המדינות העניות בעולם, יותר מעשור וחצי לאחר שר עשתה שלום עם ישראל, עדיין מקצה נתח אדיר של 18 אחוזים מהתל"ג שלה לצרכים צבאיים (כפול מהנתח היחסי של התל"ג שישלם מוציאה על תקציב הביטחון). חלק נכבד מההוצאה מוקדש לרכישת נשק התקפי, הרבה מעבר לסביר לשם התמודדות עם יריבים פוטנציאליים, כגון לוב וסודן: "רמתי, מצרים – האויב המסוכן מן כולם", **נתיב**, 4/93, עמ' 22.

• **ערב הסעודית**, הוציאה בשנים האחרונות סכום מדהים של 30-40 אחוזים מ-היצר על המגזר הצבאי: "י גולדברג, "ההתעצמות הצבאית של ערב הסעודית – אסטר"

שבמהלכי הממשלה. דהיינו: גיוס דימויים הגיוניים ושכלתניים כדי לעורר תגובה רגשית. במילים אחרות, לנצל ניתוח קר-מוג כדי לעורר רגש של פחד וחרדה, ולהפכו לזעם נגד הממשלה.

לא זה המקום לפירוט קווי הפעולה ודרכי הניהול של מסע הסברה מעין זה, אולם עיקרון אחד מרכזי חייב להיות ברור. לא ניתן לנהלו בהצלחה על סמך דיווחים שגרתיים בתקשורת להצגת עמדות הימין. זהו אולי הלקח החשוב ביותר שיש להפיק מהסיקור התקשורתי, המועט והמעוות, שלו זכו פעולות המחאה המרשימות למדי שנערכו על-ידי חוגי הימין, כולל ההפגנה חסרת-התקדים בתולדות המדינה נגד מדיניות הממשלה שהתקיימה בקריית הממשלה בספטמבר אשתקד. הצלחתה של מערכה לשינוי ההסכמה הלאומית בניגוד לשטיפת המוח של התקשורת, אינה יכולה להישען על התקשורת המגמתית. מכאן, כי אין מנוס מרכישת מקום בכלי-התקשורת ההמוניים הקיימים, כדי להציג את עמדות הימין באופן מהימן ובלתי-אמצעי לציבור ללא תלות בפרשנות העיתונאים או בסינון עורכיהם.⁷

מעבר לצורך המידי בפתיחת המערכה לגיוס דעת-הקהל,⁸ חיוני לא פחות לסלק ממנה כל ערפול. על-כן, אין לימין מנוס אלא להתייצב בנחישות לצד עמדותיו התקיפות והצודקות, להתנער כליל מהתמהיל המסוכן של חיפזון אווילי וקוצר-ראייה שיזמה ממשלת רבין, ולחשוף אותו כלא יותר מסטייה זמנית וחולפת, אם כי מצער, בהתפתחות הציונות.

הדרך שבה יש לפעול ברורה. פחות ברור אם המנהיגות הקיימת בימין מסוגלת להפגין את התעוזה, המחויבות והכשרון הדרושים לכך.

ד. החלופה

על-אף הצורך החיוני בשלילת מדיניותה של ממשלת רבין, אין די בכך כדי להחזיר את המחנה הלאומי לשלטון. לשם כך דרושה הצגה של מדיניות חלופית. שני גורמים אלה מהווים מרכיבים חיוניים, המשלימים זה את זה בבניית מכלול אסטרטגי שלם. כאמור, אין טעם בשלילת מדיניות מסוימת אם אין בנמצא חלופה עבודה.

אולם בהקשר הנוכחי לא יהיה די להציע חלופה שאיננה אלא מהדורה שונה במקצת של המדיניות הקיימת. דרוש תחליף שיהווה למעשה נוסחה חלופית לניהול ענייני האומה לקראת שנות האלפיים, מרשם מקיף ומשכנע לעיצוב גורל הישות הלאומית של היהודים במאה הבאה.

כמובן שפירוט והנמקה, היאים לנושא כה מכריע ראויים לדיון מעמיק, החורג בהרבה מן המסגרת הנוכחית. אסתפק אפוא באיור כללי של קוי המתאר העקרוניים ושל מאפייניה העיקריים של הנוסחה.

בניית החלופה האסטרטגית של הימין חייבת לכלול 5 רבדים:

ד.1 הגדרת מקומו של השלום בסדר העדיפויות הלאומי

למונח "שלום" יש פירושים שונים, אולם בהקשר הבין-מדינתי נהוג לייחס לה שני מובנים עיקריים, שונים מהותית זה מזה.⁹ האחד מתייחס למצב של **היעדר מלחמה** בין מדינות; והשני – למצב שבו שוררים ביניהן **יחסי-גומלין הרמוניים**. קי, שם של יחסי-גומלין דדדית בין מדינות

מחייב תאימות (compatibility) בין המדינות הללו לבין עצמן בנוגע לערכי חברותיהן ומאפייני משטריהן, כמו המצב בין מדינות המקיימות בפועל יחסים כאלה בין לבין עצמן (הקהילה האירופית, או ארצות-הברית וקנדה). אין צורך במומחיות מיוחדת במדעי המדינה כדי להבחין בהבדל התהומי בין מצבים אלה לבין המצב במזרח התיכון. בין מדינת ישראל הדמוקרטית לבין שכנותיה הרודניות קיים פער עצום בערכי החברה, באפיוני המשטר ובתפקוד המשק. זהו מצב הפוסל לחלוטין "שלום" המבוסס על הרמוניה הדדית.

אולם פוטנציאל החיכוך בין ישראל לסביבתה אינו טמון רק בשוני העמוק בין מהותה של המדינה היהודית הדמוקרטית לבין מהותן של שכנותיה המוסלמיות האוטוקרטיות, אלא גם במאפיינים הפוליטיים והתרבותיים הייחודיים של מדינות ערב עצמן, ההופכים את המזרח התיכון לאזור בלתי-יציב ואלים בטיבו, כדברי פרופ' סמואל הנטינגטון.¹⁰ אולם מעבר לאיבה הטבועה ברקמה התרבותית-דתית בארצות הסובבות את ישראל, קיימים זרעי תוקפנות בעצם המבנה הפוליטי של משטריהן, ללא קשר לזיקתן לאיסלאם.

בכל העריצויות המקיפות את ישראל, המשך שלטונו של הרודן מותנה בעצמת הצבא הנועד להגן על השליט לא פחות (ואולי אף יותר) מאשר על המדינה, וכך נוצר הכרח להקצות למגזר הביטחוני משאבים משמעותיים, דרך קבע, על חשבון המגזר האזרחי.¹¹ אבל גם רודנים חייבים להצדיק את ההקצבות הללו על מנת להסביר את קיפוח הפרט. לשם כך נחוץ "איום חיצוני" אשר נגדו כביכול על הצבא לעמוד הכן, במטרה לתרוץ את "ההכרח" בחיזוקו.

לאחר שמקיימים מערך צבאי שנועד להתמודד עם איום חיצוני ומקצים לו משאבים בלי הרף, קרי: מערך צבאי הנכון וערוך למלחמה, המלחמה תפרוץ ברגע שסף ההרתעה ירד.¹² בנסיבות אלה ניתן להבטיח שלא תפרוץ מלחמה רק על-ידי הרתעה. זהו מצב התואם לחלוטין את אפיונו של ה"שלום" מהסוג השני.

על-כן, אם יצירת הרמוניה הדדית אינה אפשרות סבירה בתנאים השוררים במזרח התיכון, אזי סוג ה"שלום" האפשרי הוא הסוג של "היעדר מלחמה", הנשען על כושר הרתעה. במילים אחרות: מדיניות המפחיתה את כושר ההרתעה היא מדיניות **הפוגעת** בסיכויי השלום. מכאן שמדיניות הוויתורים הטריטוריאליים של ממשלת רבין היא הזמנה למלחמה. היטיב להגדיר זאת יגאל אלון: "לא צריך להיות מומחה צבאי כדי לזהות את החסרונות הקריטיים של קווי שביתת-הנשק כפי שהיו עד יוני 1967,¹³ והמשיך פרס, שעל דבריו בסוגיית גבולות 1949 ראוי לחזור שנית: "היעדר מרחב טריטוריאלי מינימלי, יעמיד אותה (את ישראל) במצב של אי-הרתעה מוחלטת".... וייצור "פיתוי כפייתי כמעט לתקוף את ישראל מכל העברים".¹⁴

העמדת הדברים כך, מבליטה את ההבדל העקרוני בין הימין לבין תבוסתנותו הרת-האסון של השמאל. ההבדל אינו טמון בכך שהימין הנצי (השולל ויתורים טריטוריאליים), הוא מתרחר מלחמה בעוד שהשמאל היוני (המחייב ויתורים טריטוריאליים), הוא שוחר שלום. הרי הן נצי הימין והן יוני השמאל בישראל אינם חפצים במלחמה.

ההבדל האמיתי ביניהם מתמקד בכך שבעוד שהמחנה היוני סבור שניתן לפתות את הצד הערבי לעשות שלום על-ידי ויתורים ופשרות, המחנה הנצי סבור כי יש **להדתיע** אותו מלעשות מלחמה על-ידי עמידה תקיפה ובלתי מתפשרת על

צורכי הביטחון של המדינה. אבחנה עקרונית זו והנמקתה המפורשת, יוצרות את הנדבך הראשון בבניית החלופה של הימין: הגדרת נקודת מוצא שונה לגבי מקומו של השלום בסדר העדיפויות הלאומי.

2. ד פסילת העיקרון של "שטחים תמורת שלום"

על-פי תפיסת השמאל, הבסיס היחיד להסכם שלום באזורנו הוא הנוסחה של "שטחים תמורת שלום". ברור כי נוכח החשיבות של גב ההר, בקעת-הירדן ורמת-הגולן כמרכיביה המכריעים של ההרעה הישראלית המונחת ביסוד ה"שלום" במובן של "היעדר מלחמה", אין זו נוסחה העולה בקנה אחד עם חלופת הימין לניהול ענייני האומה. אך לאור השתרשותו של עיקרון זה בתפיסת הציבור בארץ ומחוצה לה, פסילתו איננה משימה קלה. לכך דרושות הנמקות מפורטות המסוגלות לערער חד-משמעית את תוקף העיקרון "שטחים תמורת שלום".

מחייבי עיקרון זה נזעקים כאשר מפנים את תשומת-לבם לכך שיישום אותה נוסחה בדיוק במינכן 1938, הביא להיעלמותה של צ'כוסלובקיה, וחולל את המלחמה הנוראה ביותר בהיסטוריה האנושית. אולם גם המתנגדים לכל השוואות היסטוריות יתקשו להתכחש לפגם (ואף לסתירה) היסודי הקיים בהגיונה של הנוסחה המחייבת מתן שטח כנתאי למתן שלום.

אם תביעת הצד הערבי היא לשלום תמורת שטח, ותמורת שטח בלבד, המשמעות הגלויה של תביעתו היא דחיית הנוסחה המציעה שלום בתמורה לשלום. אין זו נקודה שולית חסרת-משקל. היא מחייבת גם מסקנה הכרחית נוספת, והיא: בעוד שעבור הצד הערבי שטח אינו ערך כה יקר שתמורתו הוא מוכן לתת שלום, השלום אינו נחשב תמורה בעלת ערך מספיק כדי להצדיק מתן שלום מצדו.

ושבו, המסקנה הבלתי-נמנעת מכך היא שעבור הצד הערבי, שטח חשוב יותר משלום. זאת ועוד: אם הצד הערבי מזהיר כי ללא מתן שטח לא יהיה מתן שלום, המשמעות המתבקשת היא שהוא מוכן למנוע שלום, כלומר, הוא מוכן להמשיך ולקיים את מצב המלחמה, בעבור שטח. מכאן ברור שמאחורי הנוסחה הפשרנית, כביכול, של נכונות לשלום תמורת שטחים, מסתתר איום בלתי-מתפשר של נכונות למלחמה-תמורת-שטחים.

ויתרה מזו: אם הצד הערבי מוכן לעשות מלחמה, דהיינו, להפר את השלום, עבור שטח, (אף כשתנאי השטח הם לרעתו), אך סביר כי לאחר ויתור ישראלי על שטח (ושיפורם של תנאי השטח באופן דרמטי לטובתו), הוא ימהר שוב להפר את השלום עבור עוד שטח... הרי שטחים חשובים לו משלום.¹⁵

3. ד עיקרון חלופי כבסיס רעיוני לשלום בר-קיימא

1.3 "שלום-תמורת-שלום" כנתאי חיוני להשגת "הרמוניה חדדית"

פסילת העיקרון של "שטחים תמורת שלום" מחייבת גיבוש חלופה שתוכל לשמש, בבוא העת, בסיס ל"הרמוניה חדדית" באזורנו. חלופה כזאת היא "שלום תמורת שלום". בהקשר זה, ההיגיון מחייב להכיר בכך ש"שלום" שקיומו אינו מותנה בכושר הרעה בלבד, ייכון רק כאשר ה"שלום" הזה יהיה ערך

נכסף בעיני שני הצדדים לסכסוך הערבי-ישראלי. אין זו אפוא סיסמה ריקה, כפי שהשמאל מנסה להציגה, אלא תפיסת-עולם בעלת תכנים מהותיים, היכולה להוות יסוד מוצק שעליו ניתן להשתית "שלום" (מהזן של הרמוניה חדדית) יציב ובר-קיימא. "שלום" שאינו מתקיים מתוך הכרה חדדית בדבר ערכו ה"אינהרנטי"¹⁶, בהכרח יהיה בר-חלוף.

ההיגיון הפנימי המנחה את יישום העיקרון "שלום תמורת שלום" מנוגד תכלית הניגוד לזה המנחה את יישום העיקרון "שטחים תמורת שלום". על-פי המרשם של "שלום תמורת שלום" יש לשאוף לשילוב אינטרסים, על-ידי יצירת מערכות של תלות חדדית בתחומים כמו פיתוח מפעלי התפלת מים ומקורות אנרגיה משותפים, תיירות ופרויקטים חקלאיים, במסגרת החלוקה הטריטוריאלית הקיימת, המונעת מצב שבו יהיה "פיתוי כפייתי לתקוף". כל עוד הצד הערבי עומד על כך שיימסרו לידי שטחי קרקע, בלתי משמעותיים עבורו מכל בחינה למעט סמליותם,¹⁷ אך חיוניים לישראל להבטחת ביטחונה, ובגלל זאת מעדיף את המשך יחסי איבה על פני היתרונות של "הרמוניה חדדית", מעיד הדבר על מקומה של "הרמוניה" זו בסדר העדיפויות שלו, ומבליט כמה חשוב לישראל למנוע את היווצרותו של "פיתוי כפייתי" לתקיפה.

2.3. ד התנאים לקיומה של "הרמוניה חדדית" על בסיס שלום תמורת שלום

מה הם, אם כן, התנאים לקיום "הרמוניה חדדית"? יצירת היציבות הפוליטית הדרושה לכך מחייבת זיהוי מוקדם של מקורות אירעיונות, ושאיפה לסילוקם. מתוך עבודות המחקר העוסקות בחקר היחסים הבינ-לאומיים בין מדינות בעלות משטרים שונים (שחלקן הזוכרו בהערה 11 לעיל), ניתן ללמוד מה הם מקורות אלה. כפי שראינו, הממצאים בסוגיה זו הם חד-משמעיים:

תנאי הכרחי לקיום אלימות בין שתי מדינות הוא שלפחות אחת מהן תהיה חלקית או לחלוטין לא-דמוקרטית. או במילים אחרות, אלימות אינה מתרחשת בין מדינות דמוקרטיות.¹⁸ מחקרים נוספים הגיעו למסקנות לא פחות נחרצות, כי מאז 1816: "דמוקרטיות מעורבות בעימותים אלימים זו עם זו רק לעתים נדירות ולעולם לא מנהלות מלחמה זו כנגד זו".¹⁹

הולך ומתהווה קונסנסוס כמעט מוחלט לגבי [תקפות] ההנחה, כי... רק לעתים נדירות למדי, מקיימות מדינות בעלות משטר דמוקרטי מלחמה זו נגד זו... קונסנסוס זה הניע מספר חוקרים לטעון, כי ממצא זה מהווה את הדבר הקרוב ביותר לחוק שקיים בחקר היחסים הבינלאומיים.²⁰

"שלום" במובן של "הרמוניה חדדית" יתפתח אפוא רק עם דמוקרטיזציה של מדינות ערב על כל המשתמע ממנה. רק כאשר ישלוט הרוב במקום הרובה, יוצע השלום כמרשם להרמוניה חדדית, מתוך רצון הדידי ובחירה חופשית.

4. ד ערביי יש"ע

קשה לתאר עניין שבו נוצלו אמצעי התקשורת הבינלאומית באורח כה מוצלח – מבחינתם של הערבים – כמו העניין הפלשתינאי. מאז ז"ר גבלס לא

טגיה וסיכונים", נתיב 5/90, עמ' 32.

* בעולם הערבי, מאז סיום מלחמת המפרץ, שאמורה הייתה לבשר תחילת יסוד עולמי חדש, גדלה ההר צאה על רכש צבאי ל-60 מיליארד דולרים: פי שלושה לעומת התקופה המקבילה ב"עידן ה-קודם": The U.N. Arms Register, '92; The Arms Control Association.

¹² קיימים סימוכין חד-משמעיים בחקר היחסים הבינלאומיים לנטייתן המובהקת של דיקטטורות ליום אלימות: * במחקר על השימוש באלימות כתגובה לסטרטגיה קו מתדרדר, נמצא כי "מבחינה אמפירית, הנתונים חד-משמעיים לגמרי": כל התפרצות של אלימות מסוג זה, מימי ספארטה ועד גרמניה הנאצית, היתה ביזמת מדינה לא-דמוקרטית". ראה: R.L. Schweller, "Domestic Structure and Preventative War", World Politics, Vol. 44, No. 2, 1992, p. 249.

¹³ Yigal Allon, "The Case for Defensible Borders", Foreign Affairs, Oct. 1976, pp. 38-54.

¹⁴ פרס הוסיף וציין: "גם הרעיון של פירוז נראה... מפקפק. הבעיה העיקרית איננה השגת הסכם אלא קיומו הלכה למעשה. שהרי מספר ההסכמים במזרח התיכון שהופרו על-ידי הערבים אינו נופל ממספר ההסכמים ש-קוימו" (דבר, 27.6.76).

¹⁵ החלת הניתוח הלוגי הזה על רמת-הגולן, מבליטה את העובדה ששליטה ישראלית ברמת-הגולן איננה מבטלת שלום אלא מכשלת למלחמה, ושהרעובה הטובה ביותר ליציבות בצפון היא הימצא אותה של דמשק בטוחות תחת צה"ל. יש לזכור שהגולן שימש לסוריה קרש קפיצה להשמדת ישראל שלוש פעמים בפרק זמן של 33 שנים.

¹⁶ בהנכחתם הכרה בדבר ההטבות החומריות האז-

רחיית העשויות לנבוע מכך, שמימושן מחייב את הקטנת ההקצבות למגזר הצבאי לטובת המגזר המשקי. (וראה גם הערה 11 לעיל).

¹⁷ כגון ה-0.5 אחוזים מש"טחה של סוריה ברמת הגולן. ראה סעיף 4.ד לחלן בנושא הפלשתינאי.

¹⁸ R.J. Rummel, "Libertarianism and International Conflict," *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 27, No. 1, 1983, p. 67.

¹⁹ Z. Maoz & N. Abdolali, "Regime Types and International Conflict," *Journal of International Conflict*, Vol. 33, no. 1, p. 3.

²⁰ Z. Maoz & B. Russett, "Alliances, Contiguity, Wealth and Political Stability," *International Interactions*, Vol. 17, no. 3, pp. 245-6.

²¹ א' רובינשטיין, "שקרים פלשתיניים", *הארץ*, 30.7.76.

²² זוהייר מוחייסין, ראש המחלקה הצבאית של אש"ף, בעיתון החולמי *סראו*, 31.7.77.

²³ למשל: ב-1948 הכריז המלך עבדאללה: "פלשתינא תינ ועבריה ירדן אחת הן". במרס 1977 הכריז פרוק קדומי: "עלפי השקפת אש"ף, הירדנים והפלשתינים הם עם אחד". בספטמבר 1980 התבטא מרוואן אל-חמוד, שר בממשלת ירדן: "ירדן היא פלשתינא, ופלשתינא היא ירדן, במנחים של טריטוריה, זהות לאומית, סבל, תקווה ושאיפות". חוסיין המלך: "האמת היא שירדן היא פלשתינא, ופלשתינא היא ירדן" (א' נהר אל-ערבי וא'דאלי, 26.12.81).

²⁴ א' רובינשטיין, "מלכוד המדינה ולישית", *הארץ*, 7.76.

היה עוד מקרה דומה בו חזרה על שקר הניבה פרות כה מרובים... מכל השקרים הפלשתינאיים אין לך שקר גדול ומוחץ יותר מזה התובע הקמת מדינה פלשתינאית נפרדת בגדה המערבית...²¹

מילים בוטות אלה אינן התקפה של לאומני קיצוני מהימין הרדיקלי. אלה דבריו של שר-החינוך בממשלת רבין, פרופ' אמנון רובינשטיין, איש מרצ... זמן קצר לאחר דבריו אלה, אישר בכיר באש"ף בגלוי את ההטעיה המכוונת בדרישה הפלשתינאית לעצמאות מדינית: "כן, הקיום של זהות פלשתינאית נפרדת משרת צרכים טקטיים בלבד. הקמת מדינה פלשתינאית מהווה אמצעי חדש במאבק המתמשך נגד ישראל".²²

מאז, חזרו מנהיגים פלשתינאים רבים והכריזו, כי מאחורי השאיפה המוצהרת להקמת ישות פלשתינאית נפרדת, מסתתרת כוונה לחיסול ישראל, ויצירת מדינה ערבית מאוחדת שתשתרע ממזרח לירדן וממערב לו.

מדוע יש להתייחס לתביעה לישות פלשתינאית נפרדת ב"גדה המערבית" ועזה כאל תרמית מסוכנת? ההבנה של סוגיה זו מחייבת להבחין בין ההכרה בלגיטימיות שניתן לייחס לתביעה הכללית להקמת מדינה פלשתינאית, לבין הנימוקים המופרכים בזכות הקמתה בשטחי ישי"ע.

יש לזכור, כי עד 1967, במשך שני עשורים, היתה אוכלוסיית "הגדה" נתונה לשלטון האשמי, מבלי שהדבר עורר טענה בדבר קיפוח הזכויות הלאומיות של הפלשתינאים או תביעות "אירדנטיות" מצדם להגדרה עצמית. איש לא חלם אז על הפרדת הגדה המערבית מהמזרחית, ולא נשמעה כל דרישה כזאת. נהפוך הוא. לא זו בלבד שהשתייכותו של פלשתינאי לישות הפוליטית הקיימת ממזרח לירדן לא נתפסה כשליטת זהותו הלאומית, אלא שפלשתינאים אלה השתלבו לחלוטין בחיים הפוליטיים בממלכה, ואף מילאו תפקידי מפתח במוסדות הממשל שם.

על-כן, עד 1967 לא ראו הפלשתינאים כל סתירה מהותית בין זהותם הלאומית מחד גיסא והיותם אזרחי ירדן מאידך גיסא. הקמת ישות לאומית עבור הפלשתינאים בישי"ע, פירושה הקמתה על שטח ועבור אוכלוסייה (למעט הפליטים), שלגביהם לא היו לאש"ף כל תביעות לאומיות, ונחשבו "ירדניים" לכל דבר עד לשנות השמונים. "הקלות הבלתי-נסבלת" שבה משנה ה"לאומיות הפלשתינאית הנפרדת" את מהותה, הן לגבי הטריטוריה הן לגבי האוכלוסין, מעלה ספקות לגבי מידת האוטנטיות שלה. לאומיות אמורה להיות, בין היתר, רגש הזדהות עמוק עם עבר משותף של אוכלוסייה מוגדרת, וכמיהה לעצמאות מדינית במרחב גיאוגרפי שבו נוצרה ההיסטוריה שהצמיחה את תחושת הייחוד הקבוצתי. זו הסיבה, למשל, שהיהודים דחו בזמנם את "פתרון אוגנדה", ודבקו בארץ אבותיהם.

הספקות הללו לגבי האוטנטיות של הלאומיות הנפרדת של הפלשתינאים בישי"ע מחריפים עקב העובדה, שעל-פי כל מדד המגדיר זהות לאומית נפרדת, דהיינו: דת, שפה, תרבות, מוצא ואף קשר משפחה, הפלשתינאים החיים **ממזרח** לירדן ומהווים את רוב האוכלוסייה בממלכה, הם בשר מבשרם של אלה החיים **ממערב** לו, מבחינה אתנית, לאומית, משפחתית, לשונית, וכל בחינה אחרת. ההפרדה בין שני חלקי אוכלוסייה זו היא הפרדה מלאכותית גרידא, תוצאת מלחמה שהם עצמם יזמו נגד ישראל. הפלשתינאים משני צדי הנהר הם אומה אחת

כלל דבר, ואחדות זו איננה המצאת זדון מרושעת של הימין הישראלי. המנהיגות הפלשתינאית והירדנית כאחת הכריזו על כך בפומבי פעם אחר פעם במשך חצי-מאה.²³ קשה אם כן לתפוס מה הוא האינטרס של ישראל לכפור בטענה זו.

יתרה מזו, העובדה שהרוב הפלשתינאי חי תחת השלטון ההאשמי מבלי להתמרד, ניתנת להסבר בשני אופנים בלבד: או שמאוייו הלאומיים באים על סיפוקם תחת השלטון הנוכחי, או שמאויים אלה אינם באים על סיפוקם, והשלטון מדכא בכוח כל סימני מרידה.

אם המאויים הלאומיים של הפלשתינאים אכן באים על סיפוקם, אזי ירדן היא המדינה שבה יכולות (ואף צריכות) לבוא לידי ביטוי השאיפות הלאומיות של הפלשתינאים, תינאית, כולל תושבי ישי"ע, שאם לא כן, המשמעות היא שתי מדינות לעם אחד, מצב אבסורדי וחסר-תקדים.

לעומת זאת, אם המאויים הלאומיים של הפלשתינאים אינם באים על סיפוקם והשלטון מדכא כל סימני התנגדות נגדו, פירוש הדבר שהמכשול העיקרי לשאיפותיהם הלאומיות של הפלשתינאים הוא המשטר האשמי, הכופה את עצמו על שני-שלישים מאזרחיו – יותר מאשר האוכלוסייה הפלשתינאית בישי"ע.

במקרה הראשון, פירוש הדבר שהסכסוך על השליטה ביו"ש הוא סכסוך **גבולות** בין שתי מדינות-לאום, האחת (ירדן) התוקפת והשנייה (ישראל) המותקפת, ולא מאבק לשחרור לאומי. אין להתייחס אפוא לתביעת הצד הערבי כאל ניסיון להתנער מעולו של כיבוש אכזר, אלא כתביעה לשטח שאבד עקב תוקפנות שהוא עצמו יזם, ושעל-פי החוק הבינלאומי אינו זכאי לתבוע את החזרתו. כמובן שמעמדם של התושבים שאינם אזרחי ישראל החיים באזור זה יהיה מעמד של "אזרח זר" או "פליטי", שזיקתם המדינית היא לישות לאומית זרה (ואף עוינת). על-אף זיקה זו, ייהנה אותו "אזרח זר" או "פליטי" מזכויות כלכליות, דתיות, ותרבותיות, כל עוד הוא מציית לחוקי מדינת ישראל ומכיר בסמכותה הריבונית. את זכויותיו המדיניות יהיה עליו לממש, אם רצונו בכך, בישות המדינית שאליה יש לו זיקה. כל מי שיכפור בחוקי המדינה וסמכותה לגביו, יוכרז אישיות בלתי רצויה (an undesirable or alien or persona non grata), כמקובל בין המתקנות שבמדינות, ויגורש מהמדינה יחד עם אלה התלויים בו לפרנסתם. את מי שסבור כי גישה זו לוקה בנוקשות יתר, ראוי להפנות של דבריו של לא אחר מפרופ' אמנון רובינשטיין, בר-סמך במשפט חוקתי ולשעבר שר-המשפטים, אשר קבע:

אין... לקבל את הטיעון העקרוני שעל-פי ראשיים ערביי ארץ-ישראל להחליט על דעת עצמם כיצד לארגן את חייהם המדיניים. לישראל... זכות וחובה להביע דעתה ולעשות למען קבלת דעתה.²⁴

במקרה השני, יש לזכור, כי המגמות ההיסטוריות שהתחוללו במזרח התיכון מאז מלחמת-העולם השנייה אינן מבשרות טוב לגבי סיכויי המשך קיומו של השלטון האשמי. מאז שנות החמישים קיימת מגמה ברורה של חיסול הדרגתי של משטרים מלכותיים והחלפתם, בדרך כלל על-ידי משטרים רדיקליים. כך היה במצרים בשנת 1953, בעירק בשנת 1958, בתימן בשנת 1962, בלוב בשנת 1969, באתיופיה ב-1972, ובאירן ב-1979. מעבר לכך, בריאותו הרופפת של חוסיין והתגברות הכוחות האיסלאמיים במדינתו, אינם מבטיחים

לשלטון ההאשמי תוחלת חיים ארוכה במיוחד, למרות כושר ההישרדות המופלא של המלך. נפילתו תביא להעברת הריבונות מבית המלוכה אל העם, ולהקמת משטר חדש, קרוב לוודאי, בהנהגת הרוב במדינה, דהיינו: הפלשתינאים. מדינה זו תהיה "מדינה פלשתינאית", על-פי כל אמת-מידה, ובה יוכלו הפלשתינאים, כולל הפזורה ותושבי ישי"ע, לבטא את זהותם הלאומית.

הן המציאות הקיימת והן המגמות לקראת העתיד מצביעות אפוא על כך שהישות המדינית הקיימת מזרחית לירדן ושבה מתגורר רוב הפלשתינאים, היא de facto מדינה שבה ראוי ואפשר להם לבטא את מאווייהם הלאומיים. לא ניתן למצוא ביטוי קולע יותר לאמת מדינית זו מאשר במילותיו של שליט ירדן עצמו שהכריז בנובמבר 1966 בקהיר: "על ממלכת ירדן להפוך לרפובליקת פלשתיין".

5.4 הבלטת ערכה האסטרטגי המתמשך (ואף גובר) של ישראל בעידן הפוסט-קומוניסטי

בתקופת המלחמה הקרה, נתפסה ישראל בעיני העולם החופשי כבעלת-ברית טבעית בעימות הגלובלי בין הדמו-קרטיות המערביות לבין הדיקטטורות הקומוניסטיות. כיום, על-פי ה-"conventional wisdom", תבוסתו של הקומוניזם צמצמה מאוד את ערכה האסטרטגי של ישראל למערב. אולם גישה זו לוקה בקוצר-ראות משווע. זיקתה של ישראל למערב מתבססת על שותפות ערכית מתמשכת במאפייני יסוד של תפיסות עולם חברתיות, תרבותיות ופוליטיות. אלא שההתנגשות בין הערכים המשותפים למערב לבין אלה של הקומוניזם לא היתה הראשונה, ולא תהיה האחרונה, במאבקים אידיאולוגיים חובקי עולם מסוג זה. במהלך המאה הנוכחית איימו שתי דוקטרינות על עצם קיומו של הליברליזם המערבי, וערכיו הדמוקרטיים. האחת היתה הנאציזם, והאחרת, כאמור, היתה הקומוניזם. כיום קיימת דוקטרינה שלישית: הפונדמנטליזם האיסלאמי, המהווה איום שאינו חמור פחות מקודמיו, ואולי אף יותר, מכיוון שנוסף ממנו ריח של "מלחמת דת".

על-כן, נראה כי התנגשות אידיאולוגית בממדים היסטוריים הנה בלתי-נמנעת בעתיד. נראה שהמודעות הבינלאומית לעובדה זו גוברת והולכת, כפי שהדבר בא לידי ביטוי הן

בפרסומים אקדמיים²⁵ והן בכלי-תקשורת המוניים יותר.²⁶ במידה מסוימת, הטרור האיסלאמי ברחבי מדינות המערב מעיד כי מאבק זה כבר החל. וכך תיאר פרופ' ברנרד לואיס את המצב:

אנו ניצבים מול תופעה של הלך-רוח ותנועה רעיונית, החורגת במשמעותה בהרבה מעבר לסוגיות שעל סדר יומן המדיני של ממשלות. מדובר כאן בלא פחות מהתנגשות של ציביליזציות, בתגובה בלתי-רציונלית אולי, אולם ללא ספק תגובה בעלת משמעות היסטורית, של יריב קדום נגד המורשת היהודית-נוצרית שלנו מהעבר, נגד ההווה החילונית שלנו בהווה, ונגד ההתפשטות של שתיחן בעתיד.²⁷

ה. סיכום

ה עם היהודי הגיע לנקודה מכריעה בחייו הלאומיים. עליו לקבל הכרעה עקרונית לגבי המשך דרכו: האם עדיין קיים בו הרצון – וכוח הרצון – לקיים את עצמאותו הפוליטית?

אם התשובה לשאלה זו חיובית, עליו להתייצב מול מציאות אכזרית, שאין ממנה מפלט: על היהודים להכיר בכך שאם הם חפצים בהמשך עצמאותם המדינית, עליהם גם להכיר בפשטות היסודית שבעימות היהודי-ערבי. אין פירוש הדבר שבהיותו "פשוט", גם פתרונו "פשוט". נהפוך הוא. הקושי העצום בפתרונו נעוץ בעצם פשטותו הברוטלית. "פשטות" זו, שאינה "פשטות", מחייבת את ההכרה בעובדה שבין הירדן לים יכולה לשרוד, ואכן לבסוף תשרוד, ריבונות יהודית או ריבונות ערבית. הצד שידו תהיה על העליונה יהיה הצד שרצונו הלאומי חזק יותר וראייתו הפוליטית מפוכחת יותר. יצירת מודעות ציבורית רחבה למציאות זו ולהשלכות הבלתי-נמנעות הנגזרות ממנה, היא אתגר הקיום של הימין הישראלי. ההתמודדות תהיה קשה, קושי שמחדלי העבר ומורד-לב רק מגבירים אותו. יהיו ודאי כאלה שיפקפקו בסיכויי ההצלחה. לספקנים אלה לא נותר אלא להזכיר את האמרה הצרפתית: La victoire, elle comme Dieu. Si on y croit, elle existe ("הניצחון כמוהו כאלוהים; אם מאמינים בו – הוא קיים").

או בלשון הציונות: **אם תרצו, אין זו אגדה** ■

ההבדל בין מדינאי זגול לכסיל מוחלט הוא לעתים דק ביותר, ובדרך כלל עומדים על ההבדל רק לאחר מורענות גדולה.

טייס אליוט